– суб'єкти публічного права зобов'язані бути учасниками відносин інтелектуальної власності якщо така участь забезпечить інноваційний розвиток України в цілому або окремих галузей науки, промисловості тощо.

Звісно, наведені вище міркування щодо визначення засад участі суб'єктів публічного права у відносинах інтелектуальної власності, можуть бути логічно продовжені й щодо інших підгалузей і навіть окремих інститутів цивільного права, оскільки участь суб'єктів публічного права в тих чи інших видах цивільних відносин може бути поєднана не тільки з особливостями правового регулювання, але , що більш важливо, з наявністю самостійних засадничих положень такої участі.

Підсумовуючи наведені вище міркування щодо засад участі суб'єктів публічного права в цивільних відносинах, зазначимо на нагальності вирішення цієї проблематики шляхом формування відповідних наукових положень, які в подальшому можуть бути впровадженні й у вітчизняну практичну юриспруденцію.

О. П. Печений,
доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ ПРО ДОКТРИНУ СПАДКОВОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В системі цивільного права спадкове посідає самостійне місце серед інших підгалузей, поряд із речовим, зобов'язальним, сімейним та іншими підгалузями. Відносна відособленість спадкового права дозволяє вести мову про наявність у даної підгалузі власного категорійно-понятєвого апарату, принципів, методологічних засад, інших елементів, що відображають сутність та значення спадкового права. В цьому аспекті не можна не сказати про доктрину спадкового права як певну систему ідей, поглядів, уявлень, концептуальних положень про спадкове право і спадкування. Не викликає сумнівів, що доктрина спадкового права є складовою доктрини цивільного права і формується на її основі. Для доктрини принципове значення має її дієвість, авторитетність, ступінь впливу на суспільні відносини, що в системному зв'язку дозволяють визнати її самодостатність, тобто можливість самостійного регуляторного впливу. На відміну від норми, доктринальне положення у забезпеченні своєї реалізації позбавлене заходів державно-примусового характеру, а діє скоріше внаслідок свого авторитету і визнання.

Виходячи з цього важливо співвіднести сутнісні особливості спадкового права і доктрину цієї підгалузі, в аспекті визначення чинників формування доктрини.

Спадкове право представляє собою досить *консервативну* частину цивільного права, що не могло не вплинути на його доктринальні положення. Консервативність проявляється перш за все в наявності усталених, сформованих багаторічних досвідом застосування, правил і підходів, які в меншій мірі, ніж інші підгалузі, реагують на зміну зовнішніх факторів. У зв'язку з цим зміни у законодавстві про спадкування є відносно рідким явищем. Досить складно упровадити у спадкове право якісно нові механізми і моделі з тим, щоб вони були сприйняті більш-менш значимим колом учасників спадкових відносин. Саме консервативність спадкового оправа вимагає виваженого підходу у формуванні і зміні норм спадкового права. Аналіз змін, які внесені у Книгу Шосту після прийняття ЦК від 16 січня 2003 р. свідчить, що кількість змін та доповнень, порівняно із змінами в інші глави ЦК, є значно меншою. Разом із цим доктринальні положення спадкового права, його сутність не завжди враховуються законодавцем при оновленні ЦК. Зокрема, не можна однозначно оцінити такі новели як запровадження спадкування прав і обов'язків за договором оренди житла з викупом (ст. 1232[1] ЦК), виключення з ЦК ст. 1299 про державну реєстрацію права на спадщину та ін. Видається, що наведені оновлення ще потребуватимуть ретельного аналізу як з позицій обґрунтованості та доцільності, так і відповідності доктрині спадкового права.

Не можна не враховувати морального характеру більшості норм спадкового права, адже в багатьох них моральним нормам наданий статус правових.

При формуванні доктрині спадкового необхідно сказати і про зв'язки спадкового права із іншими цивільно-правового підгалузями. Перш за все слід вказати на зв'язок спадкового права з правом власності (речовим правом). Спадкове право наділяє право власності транзитивністю, наступництвом, визначаючи рамки, в яких може необмежено розпорядитись своїм майном. Важливим є зв'язок спадкового права з сімейним. Адже, і спадкове право, і сімейне виконують охоронну функцію щодо певних моральних цінностей. Наприклад, шляхом забезпечення виконання сімейно-правових обов'язків, зокрема щодо утримання. Крім того, спадкове право використовує поняттєвий апарат та категорії сімейного права.

Доктрина спадкового оправа має зосередитись на вирішенні певних проблем цієї підгалузі. Тут слід назвати перш за все проблеми спадкового правовідношення, його об'єктів та змісту. Адже, до цього часу чітка та науково обгрунтована концепція спадкового правовідношення у цивільному праві не склалася. Уявляється необхідним на доктринальному рівні дати відповідь , що представляє собою спадкове правовідношення, чи є воно одиничним чи множинним, визна-

чити особливості (абсолютний чи відносний характер тощо), моменти виникнення і припиненя, динаміку.

На доктринальному рівні має вирішуватись питання про об'єкт спадкового правовідношення, яким є спадщина. Цивільне законодавство України виходить із розуміння спадщини як сукупності прав і обов'язків спадкодавця, а не конкретних предметів, речей тощо. Відповідним чином змінюється і доктринальне положення. Спадкове правовідношення і спадщина є явищами локальними, тобто снують виключно у системі координат спадкового права, не виходячи за його межі. В сучасних умовах зазнає змін уявлення про спадщину і її склад як об'єкти спадкового правовідношення. Видається, що недостатньо опрацьованими є питання про об'єкти ринкової інфраструктури, пов'язані з ними цивільні права та обов'язки, що перебувають у складі спадщини. Вже зараз важливим є питання таких об'єктів як неповно сформовані суб'єктивні цивільні права («недозрілі» права, зокрема право набути майно за давністю володіння), майнові права особистого характеру, які входять до складу спадщини.

Доктринального аналізу потребує динаміка спадкового правовідношення, яке, як відомо є специфічним правовим явище, триваючим в часі та стадійним. Варто звернути увагу, що в класичні уявлення про правовідношення це вкладається не в повній мірі. Досить специфічним є вплив на спадкове правовідношення окремих юридичних фактів. Наприклад, перерозподіл спадщини, про який йдеться у ст. 1280 ЦК, і може відбутися після того, як спадкове правовідношення припинилося, здатний створити «ефект повернення» до вже припиненого спадкового правовідношення. Очевидно, це мав на увазі законодавець, коли закріпив у вказаній правовій нормі правило про те, що у випадку, коли після первісного розподілу спадщини в натурі, вона буде прийнята іншими спадкоємцями за письмовою згодою спадкоємців, які прийняли спадщину чи на підставі рішення суду про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини (ч. ч. 2, 3 ст. 1272 ЦК), спадщина підлягає перерозподілу між ними. Перерозподіл спадщини викликає до життя вже припинене спадкове правовідношення, що на нашу думку є надзвичайно цікавим з точки зору теорії правовідношення явищем. І в цьому плані доктрина спадкового права повинна дати цьому явищу належне теоретичне обґрунтування. При цьому таких «підводних каменів» спадкового правовідношення немало.

Ще одним завданням доктрини спадкового права видається певний аналіз, перевірка на «професійну придатність» окремих конструкцій та ідей, що віднайшли свої втілення в нормах цивільного законодавства. І тут слід наголосити на співвідношенні науки і доктрини.

Хоча наука і доктрина є спорідненими поняттями і наука виступає джерелом доктрини, не кожне наукове положення чи ідея досягло рівня доктрини. Більше того, аналіз норм спадкового права свідчить про те, що окремі наукові ідеї та

позиції не завжди мають бути закріплені у законодавстві. Наприклад, розробники ЦК виходили із необхідності чітко іноді навіть штучно ізолювати види спадкування – спадкування за законом і за заповітом. Однак відмежовані китайським муром види спадкування виглядають гіпертрофовано розділеними, що свідчить про недостатнє обґрунтування даної ідеї. Це чітко проглядається на прикладі конструкції адресної відмови від прийняття спадщини. Так, відповідно до ст. 1274 ЦК чітко визначені коло осіб, на користь яких може бути здійснено відмову від прийняття спадщини: спадкоємець за заповітом може відмовитись від прийняття спадщини лише на користь спадкоємця за заповітом, а спадкоємець за законом – на користь спадкоємця за законом. І в цій конструкції немає місця ситуації, коли спадкоємець за заповітом відмовляється від прийняття спадщини на користь спадкоємця за законом чи навпаки, що не можна визнати правильним, оскільки у такий спосіб штучно обмежуються права спадкоємців.

М. Д. Пленюк,
старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук

ПРО ПРИЗУПИНЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЯК СПОСІБ САМОЗАХИСТУ ПОРУШЕНИХ ПРАВ КРЕДИТОРА

Перша національна кодифікація цивільного законодавства незалежної України відбулася 10 років тому назад, яка у спомина науковців пройшла усі «кола законодавчого пекла» і вилилася у нормативно-правовий акт – Цивільний кодекс України (далі – ЦК України). Проте переводити дихання, зупинятись на досягнутому на сьогодні є неприпустимим, адже з динамікою розвитку суспільства та ринкових відносин потрібно адекватно, а головне, своєчасно реагувати на найбільш болючі потреби сьогодення. Адже хороший кодекс, як вірно стверджує Р. О. Стефанчук, – це «живий кодекс», який повинен динамічно розвиватися разом із суспільством. Позитивним в чинному ЦК України вбачається й те, що найбільшу за обсягом частину становить зобов'язальне право, яке забезпечує, в першу чергу, належне та ефективне регулювання зобов'язань, які виникають із договорів в цілому та й з договорів будівельного підряду зокрема. .

Аналіз норм ЦК УРСР 1922 р., ЦК УРСР 1963 р., та ЦК України 2003 р. надав можливість дійти висновку, що на сьогодні відбувся значний розвиток, який, в першу чергу, спрямований на розширення свободи сторін у виборі: а)